



# la baixa edat mitjana

aspectes artístics i polítics, aproximació  
arran d'un reportatge fotogràfic de  
l'arquitectura gòtica barcelonina.

Llàtzer Bria

Francesc Xavier Hernández

(amb la col.laboració de l'Escola Guils)

INSTITUT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ

UNIVERSITAT DE BARCELONA

sèrie seminari 6

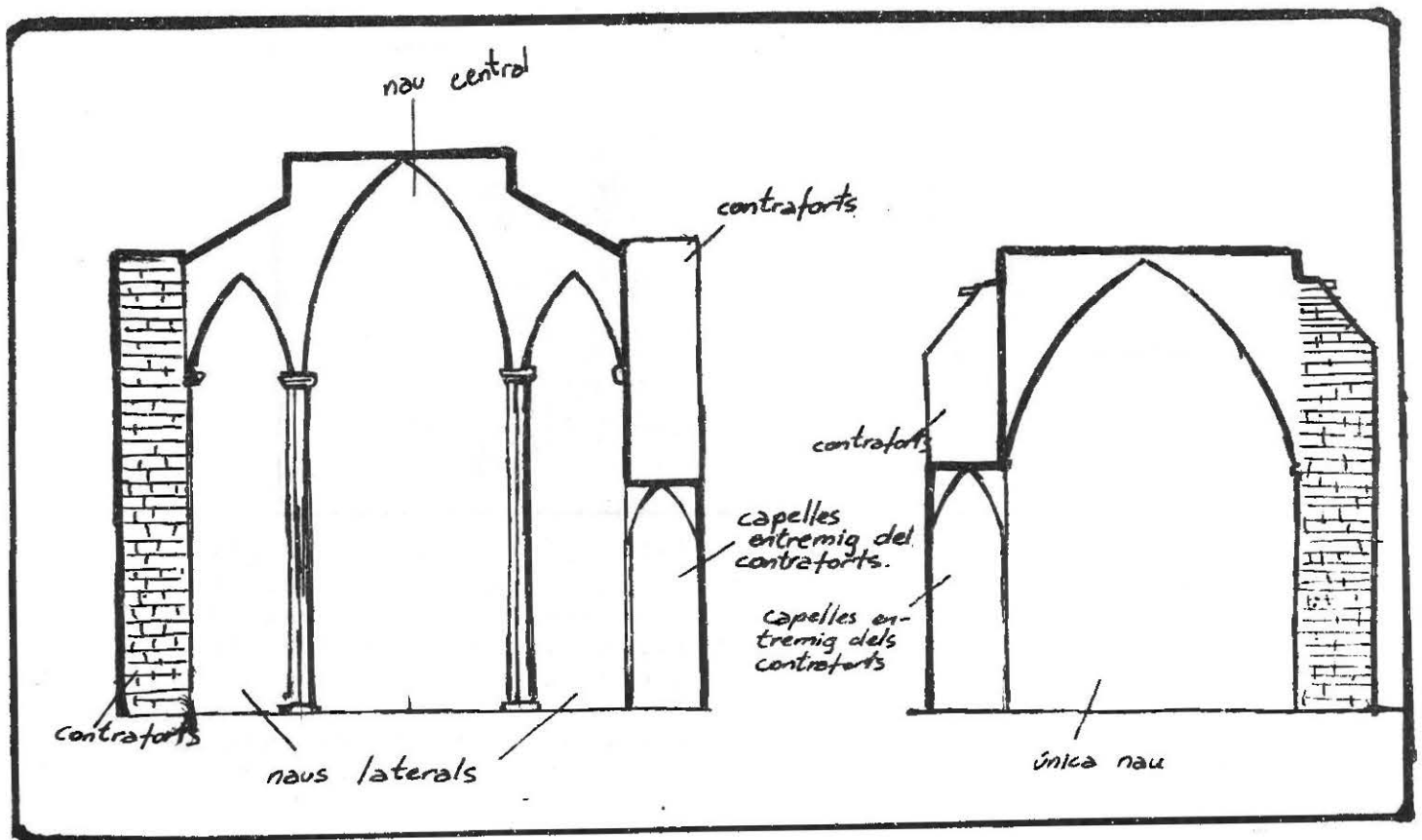
edició experimental

visita.

El gòtic europeu dóna molta importància a la decoració i estructura exterior de l'església. Mira el dibuix anterior, els contraforts son ardits, les agulles son nombroses, la decoració recarregada, per dins, quasi sempre tenen una estructura de "passadis", es a dir, una nau alta i estreta i dues petites naus a banda i banda, quasi sempre amb tres naus.

Per la seva banda, el gòtic català, té una manca quasi total de decoració exterior, poques agulles i contraforts sòlids, molta senzillesa exterior. Per dins poden tenir tres naus, o, el que és més típic, una sola. En comptes de fer un passadis, el gòtic religiós i civil català cerca el màxim d'espai, la grandesa dels espais interiors, fins i tot l'espai entre contrafort i contrafort s'aprofitarà per construir capelles interiors.

Fixa't en la secció típica de dues esglésies catalanes, la del Pi i Santa Maria del Mar, una i tres naus respectivament.

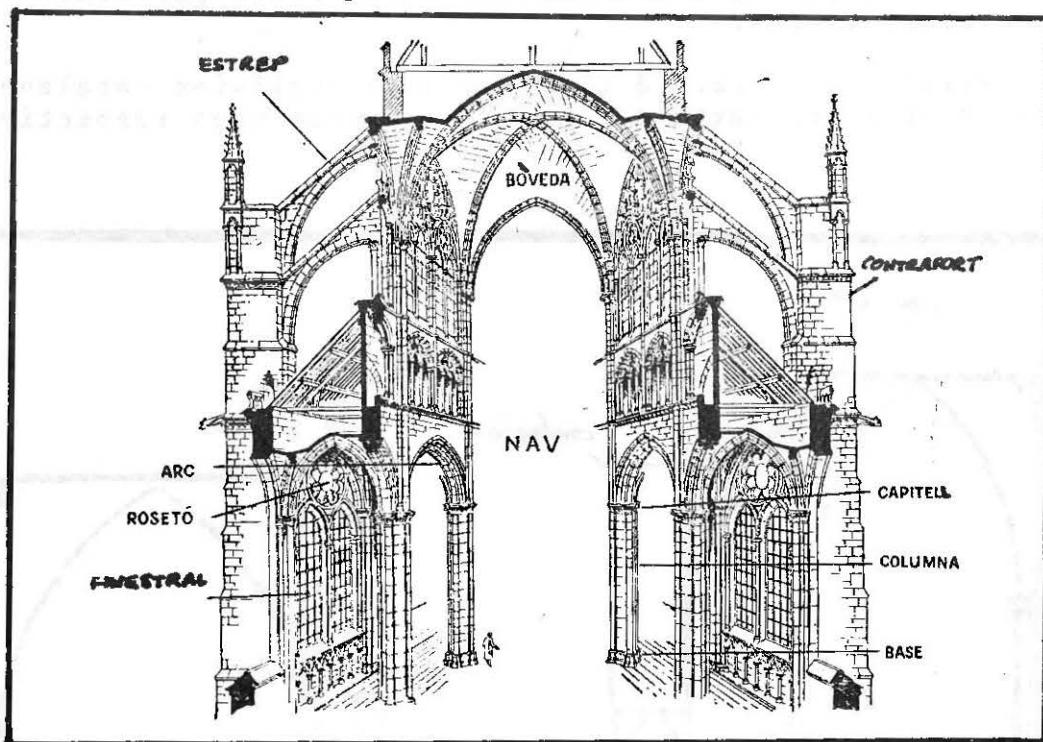


NOTES COMPLEMENTÀRIES: L'ART DE LA CATALUNYA BAIX-MEDIEVAL,  
EL GÒTIC CATALÀ

El gòtic va esdevenir el gran moviment artístic, a tots els nivells, que va substituir el romànic. En certa manera el podem considerar com un subproducte dels canvis socials i econòmics de l'època, canvis que van fer trontollar i evolucionar l'art romànic.

El gòtic s'escampava arreu d'Europa, però, com passa amb el romànic, el gòtic català serà "diferent", amb una personalitat pròpia que el diferenciarà profundament del gòtic anglès, francès o castellà.

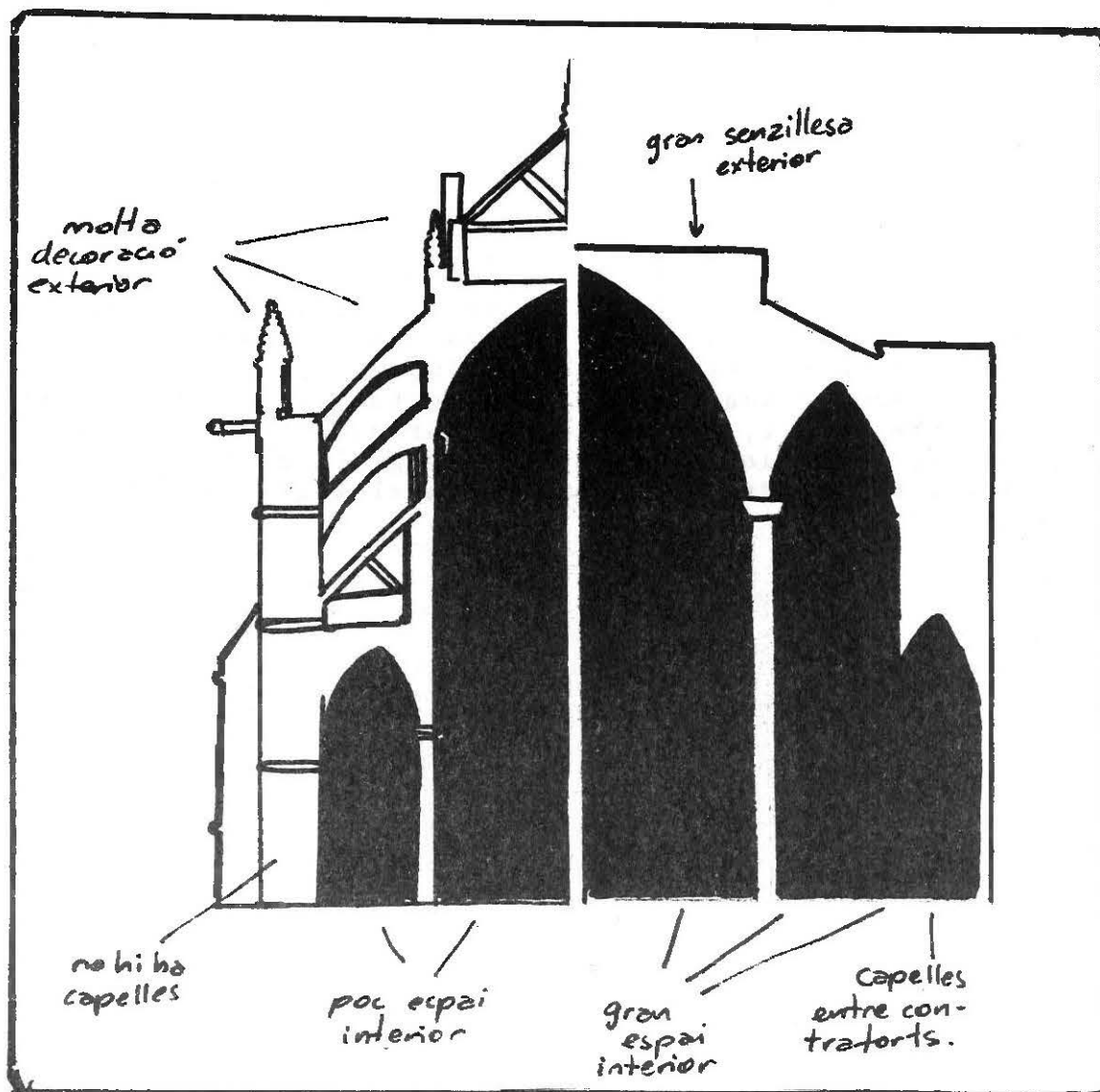
Fixa't en aquesta estructura



Recull tots els elements típics d'una edificació gòtica europea. La majoria d'ells ja els has estudiat a classe (fixa't, perquè ara els anirem a confrontar amb els reals) Rosetó, finestral, columna, capitell, nau, deambulatori, arc gòtic, bòveda, capella, contrafort, etc.

Ara, fixem-nos en les diferències del gòtic europeu amb el gòtic català, el que tu estudiaràs directament en aquesta

Sintetitzem el que hem dit fins ara. Observa a continuació el dibuix comparatiu d'una església europea de tres naus i una catalana, també de tres naus:



Veuràs que la de l'esquerra utilitza molt espai en la decoració exterior, en canvi el gòtic català (dreta) prescindeix quasi totalment d'aquesta decoració i dedica tots els esforços a aconseguir el màxim de volum lliure a l'interior. Fixa't que essent amb dues esglésies d'una mida semblant, la de la dreta aconsegueix quasi el doble de volum interior (es

país negres) que la de l'esquerra.

Es en aquest sentit que les esglésies catalanes, senzilles, sense filigranes decoratives, arriben en canvi, (gràcies a l'estructura de saló), a impressionar per la seva grandiositat interior.

Observa, ara quan entris a Santa Maria del Mar, amb quina elegància i fragilitat s'aixeca la massa de pedra i en l'enorme espai buit que deixa al seu si.

Altres característiques que diferencien el gòtic català de l'uropeu, són l'absència de teulades, que són substituïdes per terrats rasos, i les torres. A Catalunya no s'aixequen agulles o torres complicades sinó torres poligonals acabades en forma plana, la més representativa en aquest sentit és la torre del Pi, que també visitarem. Cal tenir present, ja que, es motiu de confusió, que l'agulla central de la Catedral és falsa, va ésser construïda al segle XIX-XX.

ORGANITZACIÓ POLITICA DE LA CORONA D'ARAGO

BAIXA EDAT MEDIEVAL

REI  
Té el poder temporal al damunt dels subdits. Reconeix l'autonomia dels religiosos

GENERALITAT  
Organisme representatiu i permanent de les Corts, la seva tasca és donar consell a la Corona i ajudar-la en la feina de govern.  
Formada per:  
3 religiosos (braç religiós)  
3 nobles (braç de la noblesa)  
3 ciutadans (braç del poble pla)

NOBLESA  
Comtes, barons...viuen de l'explotació dels serfs als seus territoris feudals. Classe econòmicament inerta, carregada de privilegis....

SERFS SERFS SERFS SERFS  
Camperols, en una gran majoria, lligats a la terra del senyor per diferents tipus de contractes. Obligats a lliurar part de la collita i a pagar impostos als senyors feudals.

ESGLÉSIA  
Aparell ideològic (i econòmic) amb influència a totes les classes socials. No depenen directament de la Corona. Tenen els seus propis territoris feudals. Gran poder a tots els nivells.

CIUTADANS  
Mercaders, naviliers, viuen del comerç i l'intercanvi.  
Atesans, gent d'oficis, agrupats en gremis. Viuen de la producció de manufactures, per cobrir necessitats de la població o per exportar.  
També viuen a la ciutat altres grups socials, gent de serveis, ciutadans, menestrals...

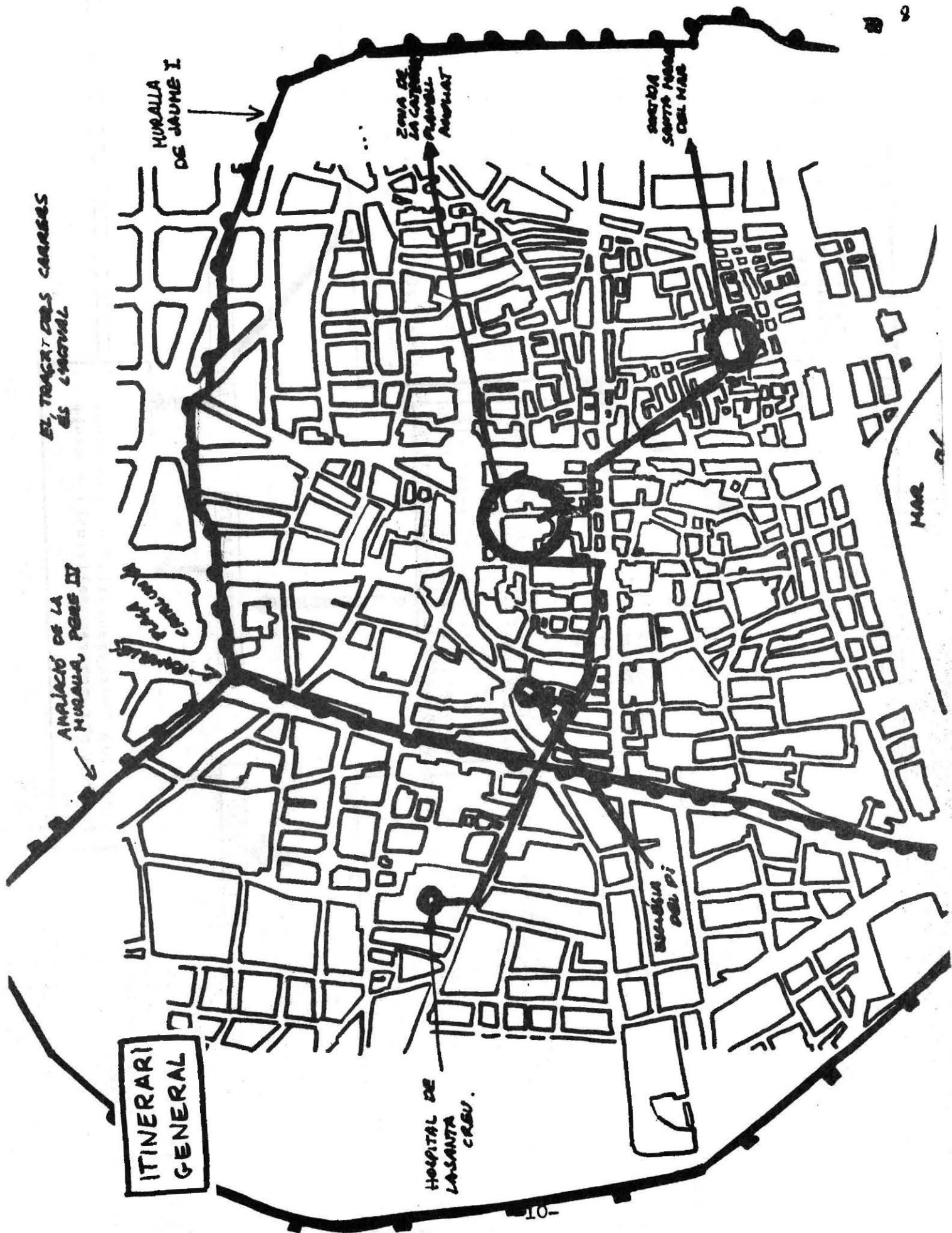
REPRESENTANTS

REPRESENTANTS

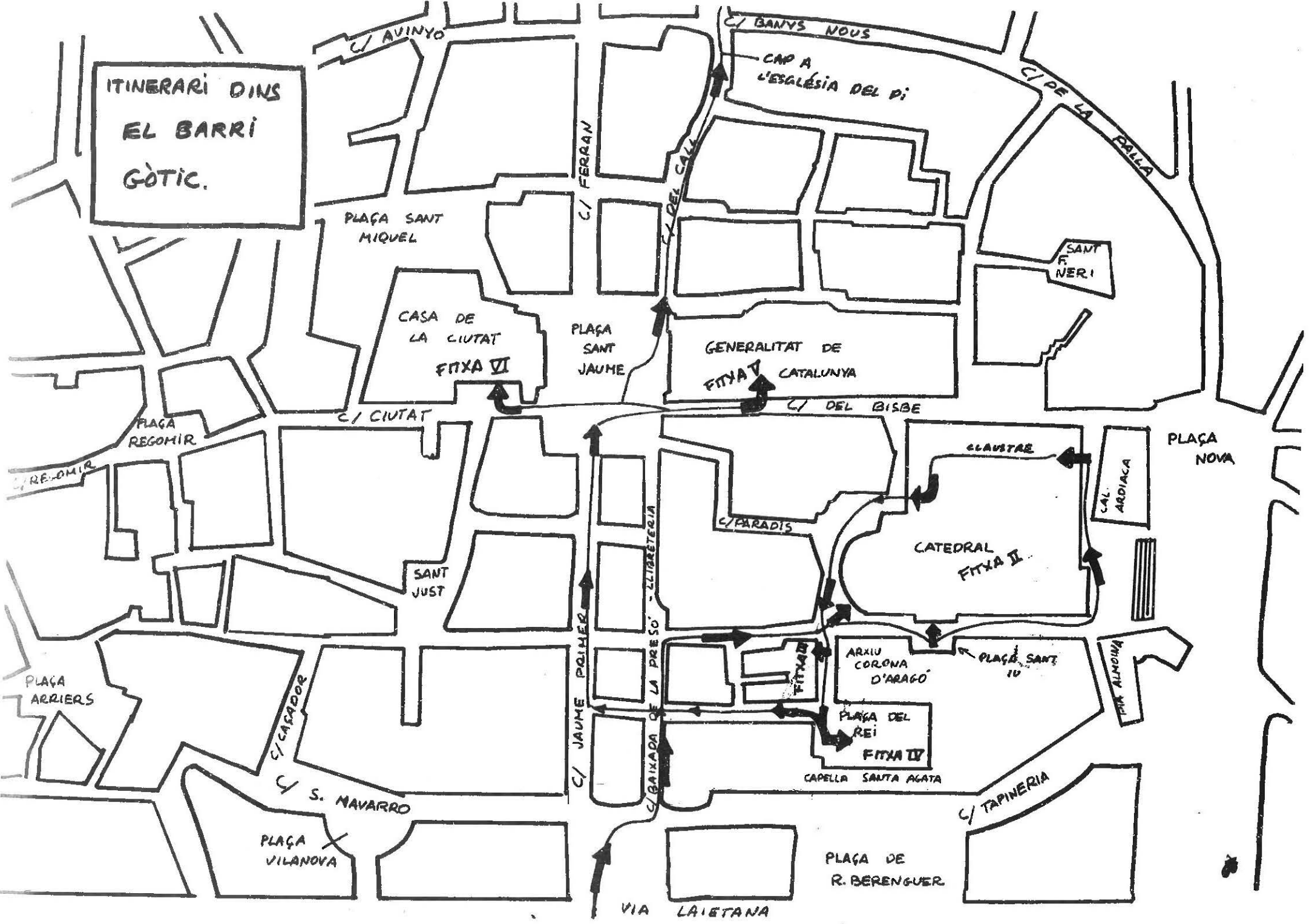
REPRESENTANTS

CORTS  
Assemblea "parlamentària" no permanent formada per nobles, religiosos i ciutadans

Aquest quadre et servirà per comprendre les explicacions polítiques que trobaràs a les fitxes.



ITINERARI DINS  
EL BARRI  
GÒTIC.





SANTA MARIA DEL MAR I EL SEU BARRI, CENTRE D'UN IMPERI MARÍ-  
TIM

L'actual barri de la Ribera era, a l'època medieval, on s'aplegaven les classes urbanes més actives, els ciutadans dedicats al comerç i els homes de mar. Serien ells qui impulsarien a la Corona a obrir noves vies de conquesta per als vaixells catalans. Al segle XIII i començaments del XIV els catalans havien assolit un important imperi per via de l'expansió marítima cap a Orient. Conseqüentment, aquell barri es convertiria en el nucli més pròsper i viu de la ciutat. Els homes més acabats i prestigiosos vivien al barri. Els diners corrien i, conseqüència de l'apoteosi econòmica, els habitants decidiren de construir una església digna que presidís el nucli i, a la vegada, fora símbol de l'imperi marítim català. El crit de "Santa Maria" havia estat un dels crits de guerra dels soldats i mariners catalans, invocant-lo s'havia arrasat i saquejat el Mediterrani de punta a punta. Els conqueridors volien aixecar un monument a llur patrona. El mateix any que Alfons el Benigne tornava victoriós de la conquesta de Sardènia (1329), començava la construcció de l'església que acabaria cinquanta-cinc anys després. És per això (es va acabar amb una rapidesa poc usual a l'època) que és molt uniforme i pràcticament no té interfèrencies d'altres estils.

Ens trobem doncs enfront al nucli de la que va ésser la nova capital, la dels creadors d'un imperialisme de mercaders i naviliers.

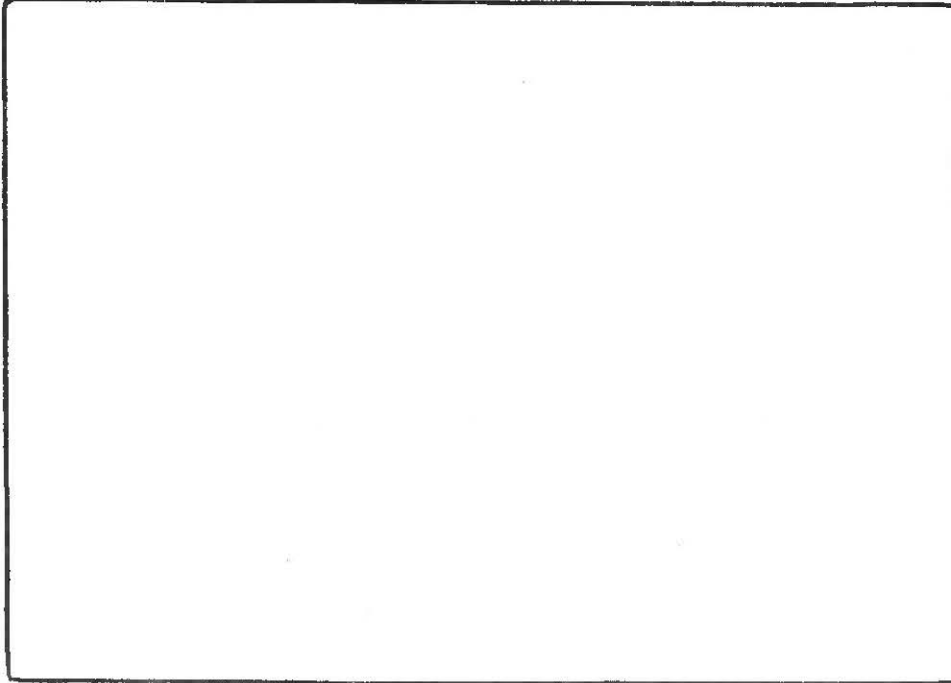
EXERCICIS

Entra a Santa Maria per la porta del darrera (Passeig del Born).....

a) Fixa't en la disposició interior de les capelles. Entremig d de què estan col.locades?

.....  
.....  
.....  
.....

b) Retrata, si tens prou llum, o fes un esquema del deambulatori.



c) Per què té la Verge (de l'altar major) als seus peus un vaixell? De quina època és? De quin tipus?

.....

.....

.....

.....

.....

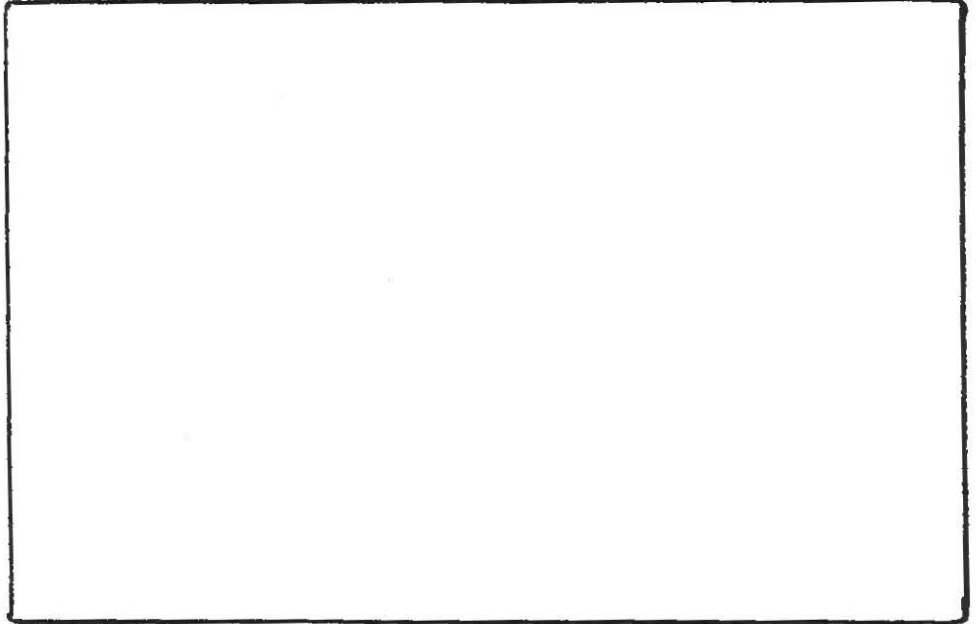
d) Fixa't en els vitralls, alguns són del segle XV, comenta - els que t'agradin (si pots retrata'ls), explica el paper - dels vitralls a l'arquitectura gòtica.

e) busca una columna, dibuixa-la amb el capitell i la base.

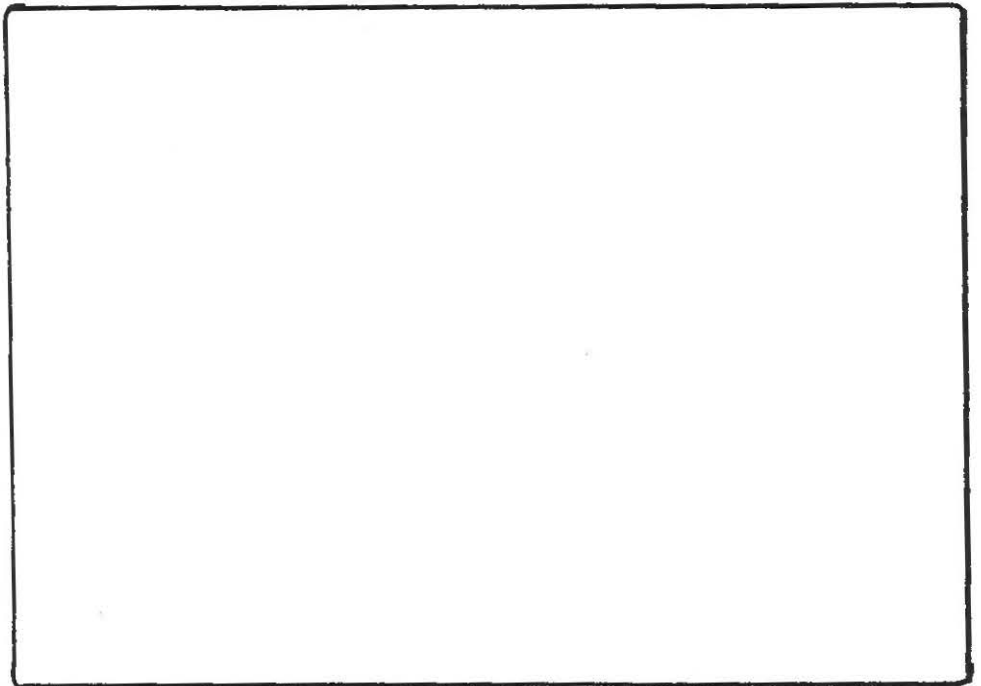
f) Busca les claus de volta, algunes estan pintades, explica el que et sembli que representen.

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

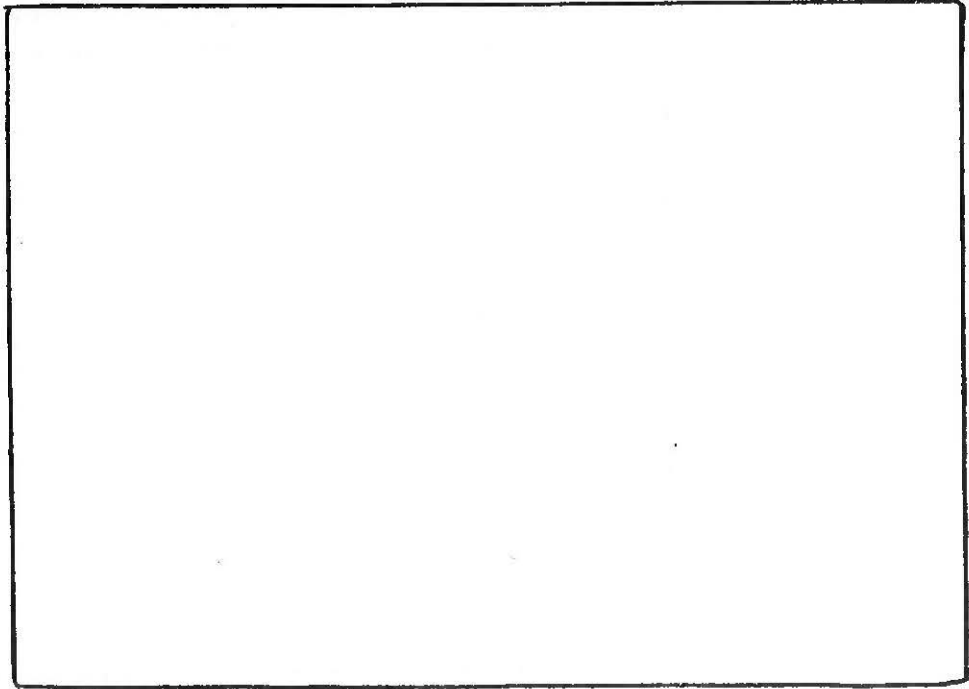
g) Comenta la impressió que t'ha fet veure un volum d'espai tan alt i tan gran en un obra tan antiga. (Fes, si saps, una foto amb exposició) Es majestuós, elegant o ensopit? Per què



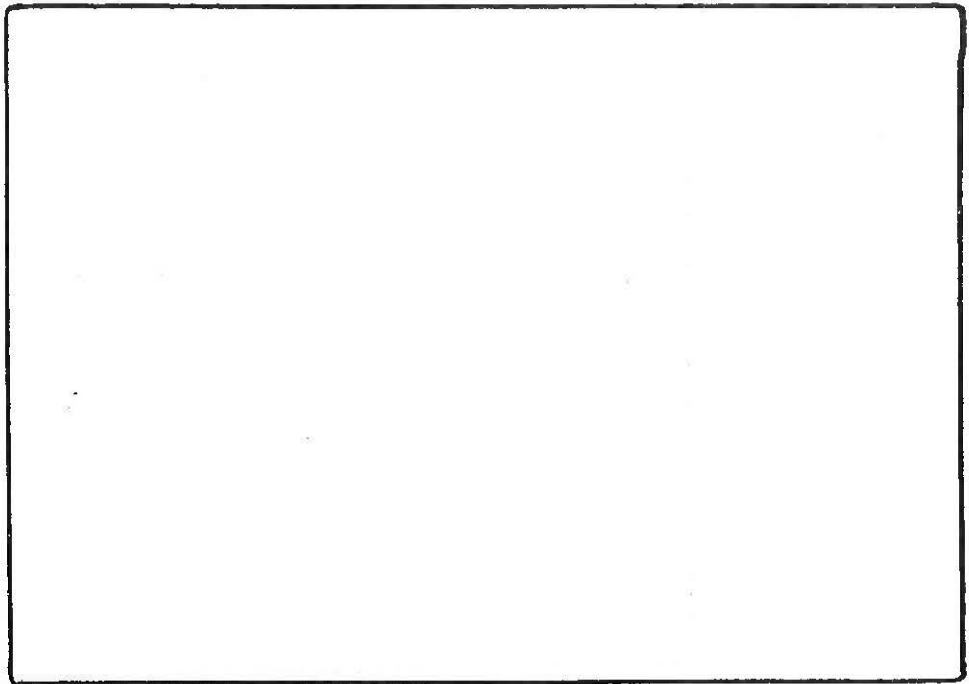
h) Surt a l'exterior de l'església i retrata el rosetó principal.



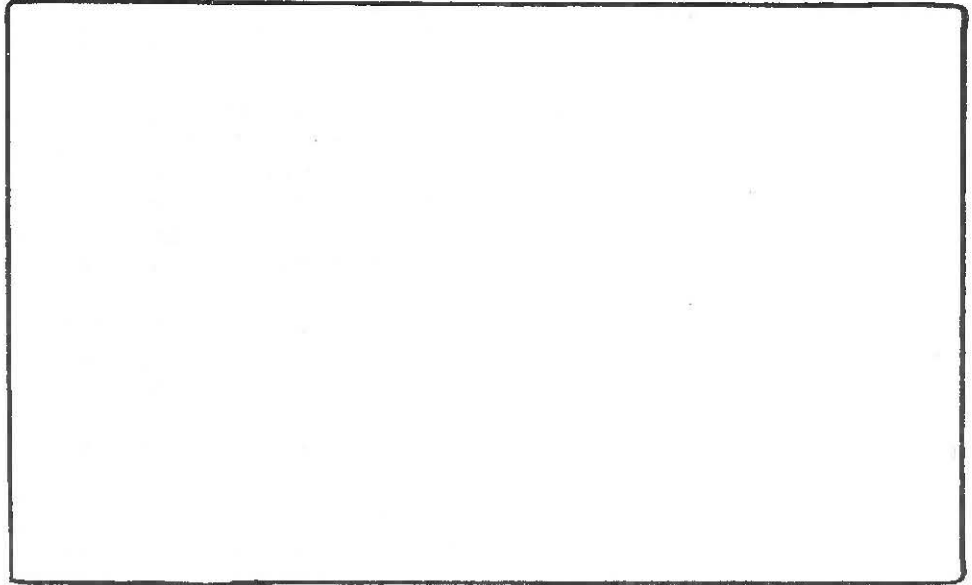
i) Retrata un arc gòtic representatiu (d'un finestral, porta..)



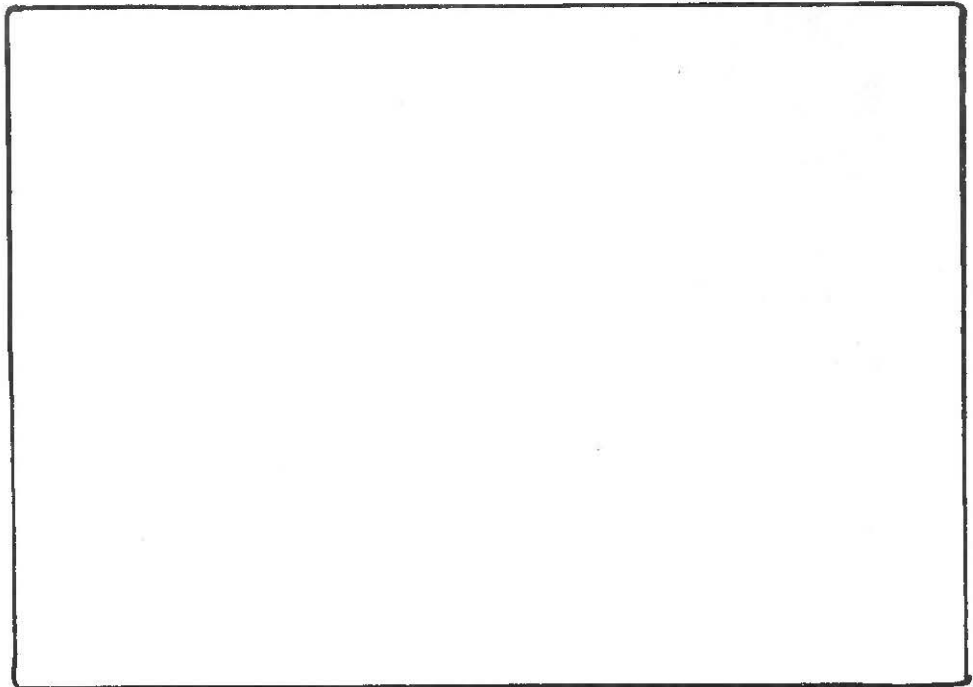
j) Fes una fotografia exterior en que almenys surtin dos contraforts i una capella.



- l) Enfront l'església trobaràs una font gòtica, retratala de manera que és vegin els escuts heràldics, explica quins escuts són.



- m) Arribat al carrer Montcada i fes una foto d'aquest carrer, llavors el dels homes rics de Barcelona



Pel carrer Plateria anem a la Catedral....

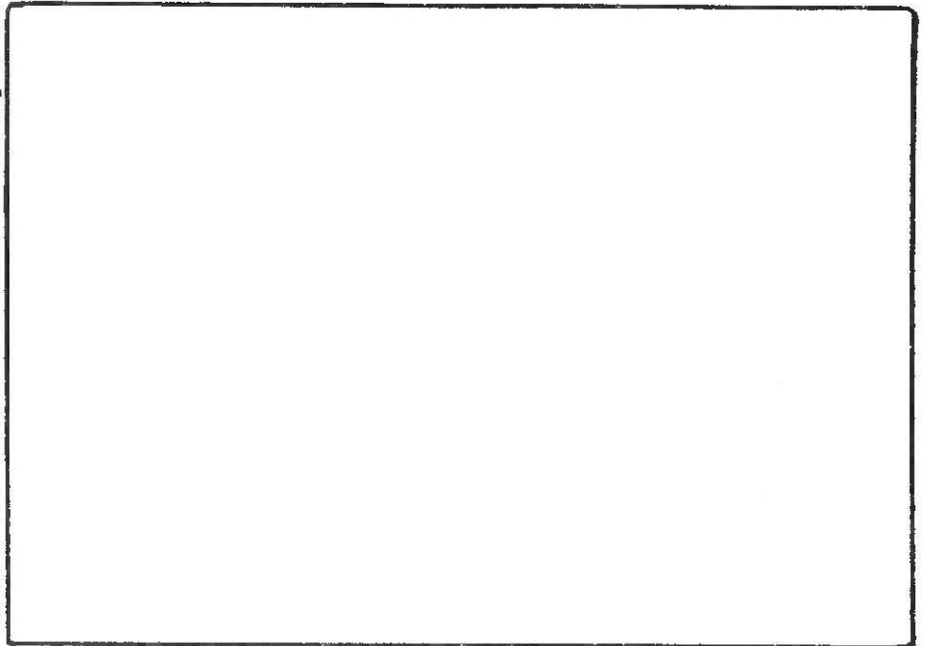
FITXA 11

LA CATEDRAL I EL SEU ENTORN, NUCLI DEL PODER RELIGIÓS

Barcelona i la seva Catedral era un important nucli eclesiàstic, ja que hi residien bonapart de les jerarquies religioses de Catalunya. Ja sabem la gran importància que va assolir l'església a l'edat mitjana. A continuació veurem els edificis d'aquest nucli de poder, compostat per la Catedral, els edificis anexas, la Pia Almoïna, la Casa dels Canonges...

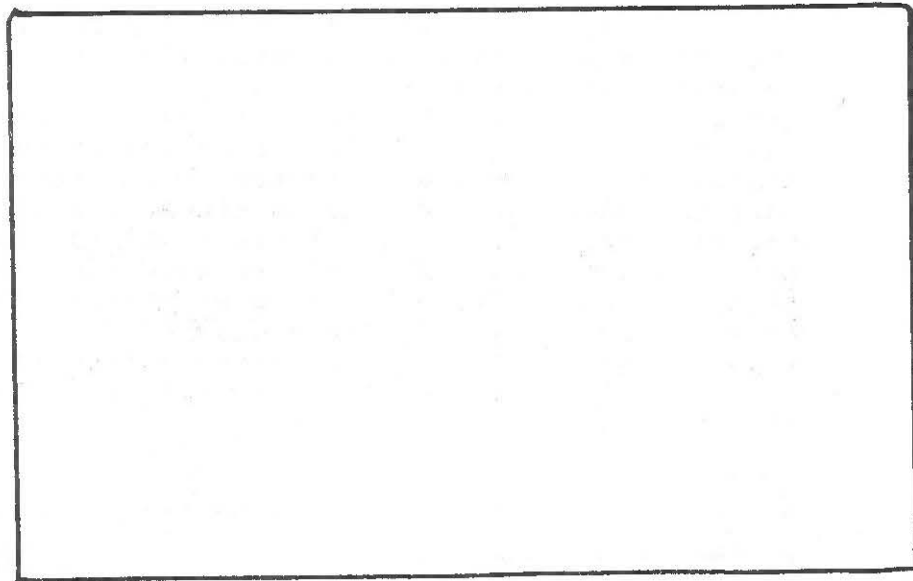
No cal que entris dins la Catedral, per fora dirigeix-te a l'absis. Veuràs les estranyes gàrgoles, moltes representen animals fantàstics, d'altres, monstres... hi ha unicornis, elefants... a l'edifici veï de l'Arxiu de la Corona d'Aragó pots veure una fantàstica llagosta de pedra...

A) Retrata alguna gàrgola, la que més et cridi l'atenció...

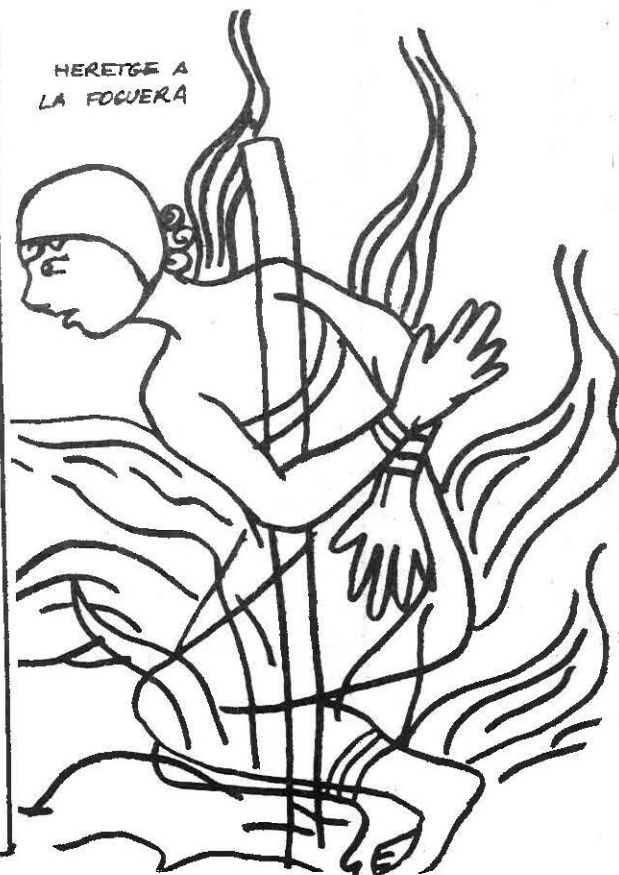
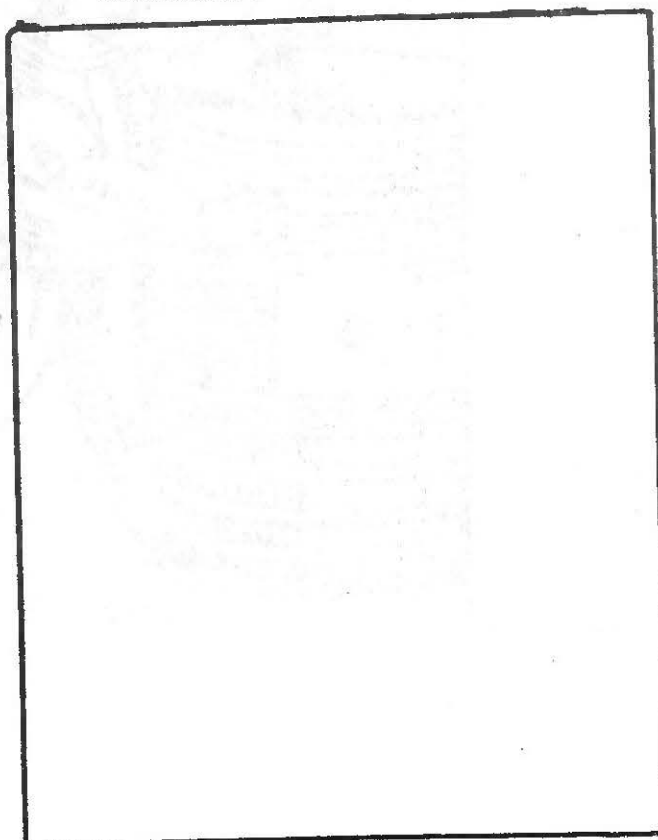


B) Dirigeix-te a la Plaça de Sant Iu, la porta lateral de la Catedral. Veuràs al cim de la porta un baix relleu que representa en quatre versions diferents la típica lluita del

cavaller contra el drac. Llegenda molt popular a Catalunya, fins i tot, el patró, Sant Jordi, repeteix aquest mite: l'home lluitant contra el mal... Retrata el que està immediatament a l'esquerra de la porta ja que va vestit i armat tal qual anaven els cavallers catalans de l'època...



c) A continuació dirigeix-te al claustre de la Catedral, explica el seu paper i fes-li una foto... Descriu els seus elements.



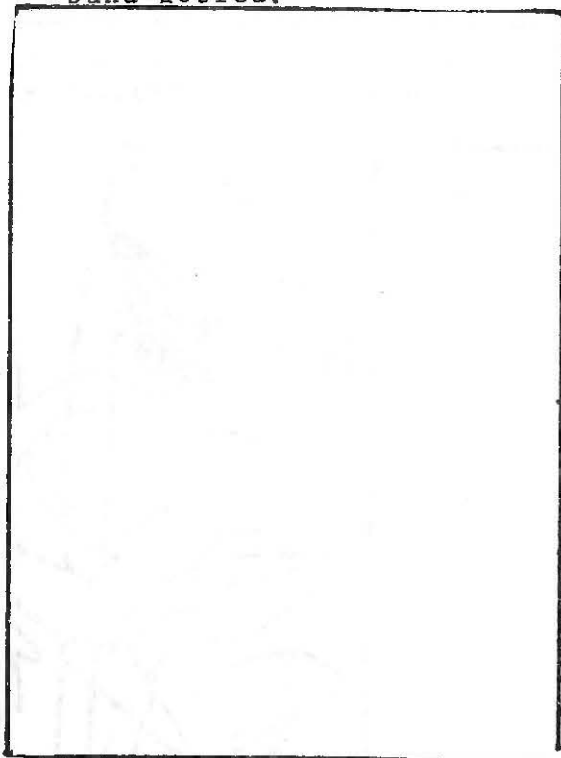


FITXA III

EL CARRER DE LA FRENERIA, MOSTRA DE L'ORGANITZACIÓ GREMIAL.

A continuació surt del claustre per la porta de la Pietat, torna a l'absis de la catedral i veuràs el carrer de la Freneria, atura't a la cantonada, al davant de la botiga d'un antiquari. Aquesta botiga, que ara és una antiquaria, forma part d'una casa gòtica (fixa't en les finestres) i abans era l'obrador i vivenda d'un frener. Els freners eren uns artesans més dels que vivien a la ciutat (també hi havia mirallers, boters, daguers...), els diversos oficis s'agrupaven en gremis (organització simil dels actuals sindicats), generalment tota la gent que treballava en el mateix ofici vivia en el mateix carrer. Així, en aquest carrer de la Freneria tenien botiga i vivien tots els freners (els freners fabricaven frens pels cavalls i pels carros), al carrer de la Argenteria tots els argenters....

a) Retrata aquesta casa com a mostra d'arquitectura popular urbana gòtica.



#### FITXA IV

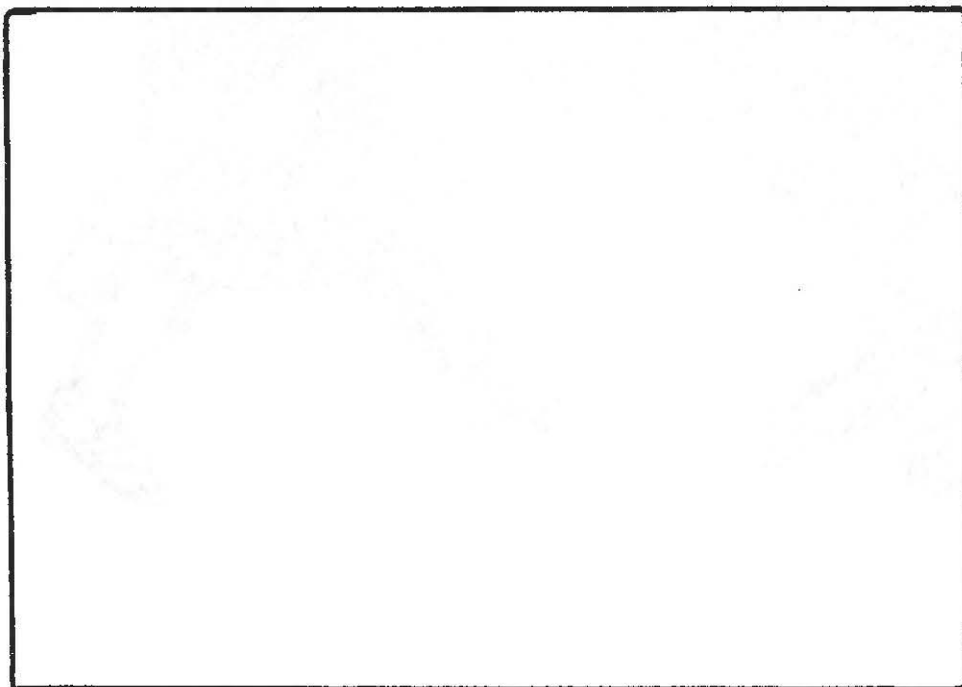
#### EL PALAU REIAL MAJOR, SEU DELS REIS DE LA CORONA D'ARAGO

A continuació baixa fins a la plaça del Rei, estàs molt a prop.

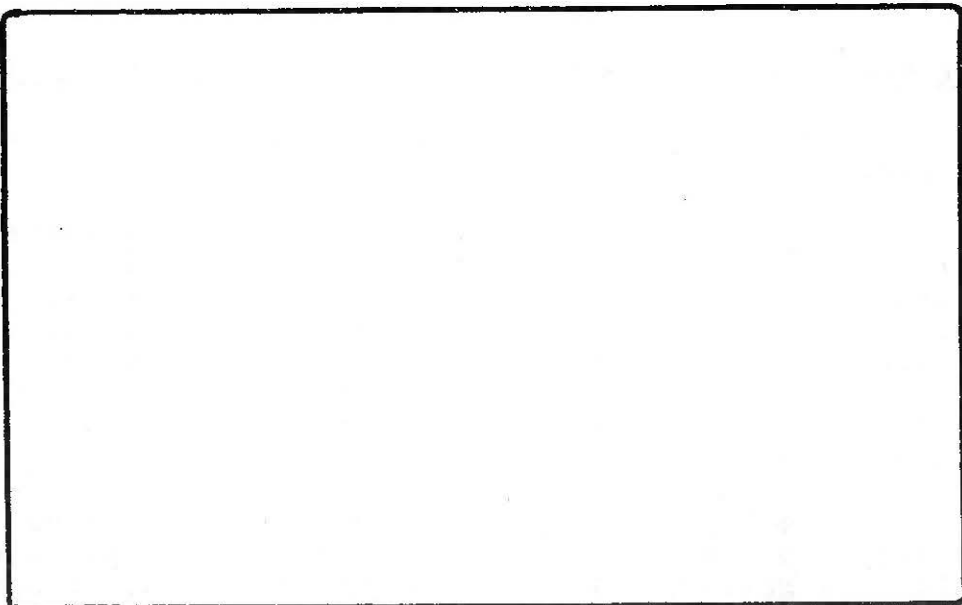
El rei, la monarquia, era l'institució suprema que arbitrava pel damunt de les classes socials (religiosos, nobles, burgesos, camperols, artesans...). A l'alta edat mitjana tenia un poder teòricament absolut (solament retallat pels poderosos, senyors feudals), a la baixa edat mitjana la seva força seria restringida per les Corts i per la seva representació permanent, la Generalitat (veieu l'esquema d'organització estatal de les notes prèvies).

Mira la plaça, a l'esquerra tens l'Arxiu de la Corona d'Aragó, al davant el Tinell (si està obert per alguna exposició pots entrar) i la torre de Martí l'Humà. Els arcs, encara que siguin de mig punt, són gòtics, observa que per la seva altura i esbeltesa aquesta torre no té res de romànica, el gòtic civil català utilitza amb freqüència aquest tipus d'arc (els diferenciaràs fàcilment dels romànics perquè són molt més ardots i espaiosos). A la dreta la capella de Santa Àgata i un palau de la noblesa, la casa Padellàs.

- a) Fes una foto del conjunt de la Plaça... destacant-ne els elements gòtics.



b) Entra al pati de la Casa Padellàs. Trobaràs un típic pati gòtic català amb la característica galeria d'arcuacions ogivals.

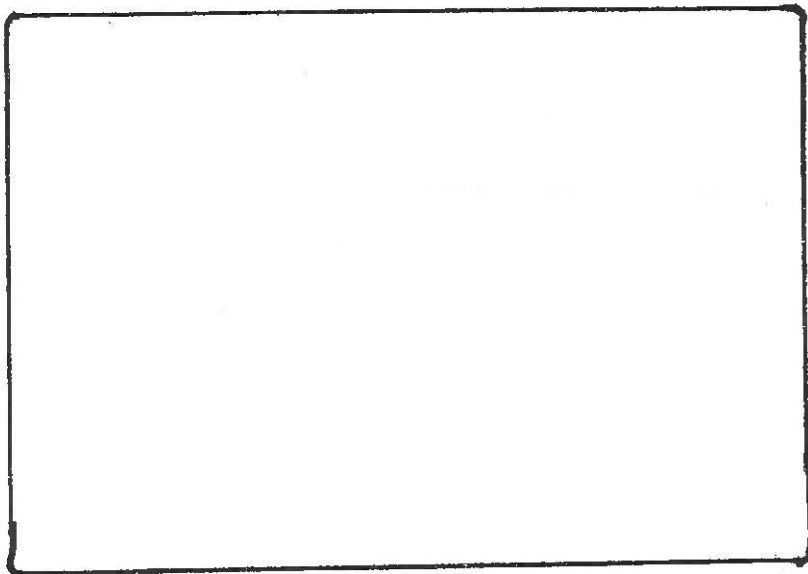


FITXA V

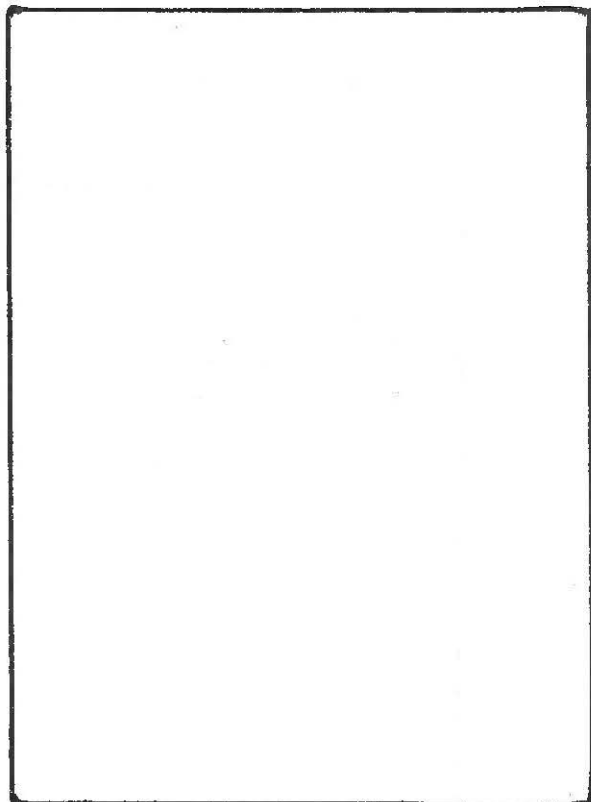
EL PALAU DE LA GENERALITAT, SEU D'UN PARLAMENTARISME PRECOC

Jaume I va ésser el primer rei que va obrir una via "parlamentària" (per controlar millor el seu regne) convocant Corts, institució on estaven representades les tres classes dominants; la noblesa, els religiosos i els ciutadans (burguesia). El que Jaume I va fer de forma esporàdica ho va institucionalitzar Per el Cerimoniós, que va establir una representació restringida i permanent de les Corts Catalanes, un Consell de tres representants de cada braç, anomenat "Generalitat". Aquest organisme permanent que tenia la seu en aquest edifici era el màxim organisme de Catalunya juntament amb el rei. (Fins i tot en un moment determinat va tenir prou força per engegar una guerra civil contra la monarquia: la de la Generalitat de Catalunya contra Joan II).

- a) Aquest Palau és una altra obra significativa del gòtic civil, entra dins del pati i retrata la galeria característica.



B) Retrata el cavaller de la façana gòtica tardívola, és el patró, Sant Jordi, en lluita mítica contra el drac....



Creua la plaça Sant Jaume i ves a la façana lateral esquerra de l'Ajuntament.

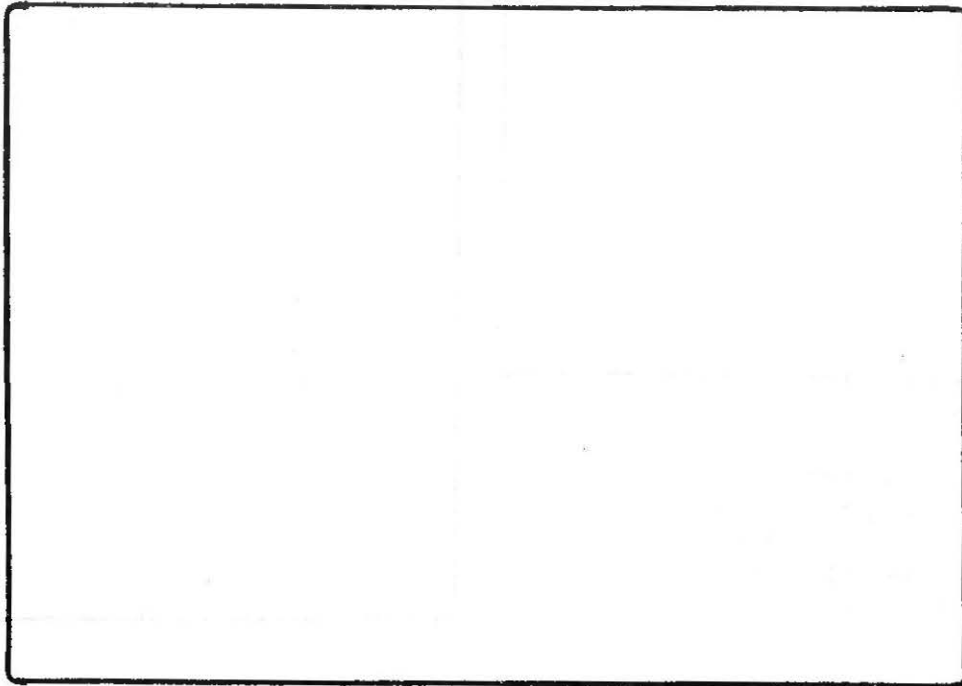
FITXA VI

LA CASA DE LA CIUTAT; SEU D'AUTO-GOVERN DELS CIUTADANS DE BARCELONA

La casa de la Ciutat era la seu del "Comú" (l'ajuntament de llavors). La ciutat es governava per una assemblea de cent homes (el Consell de Cent), tots ells ciutadans honrats; negociants, artesans o menestrals... Del Consell de Cent sortien les diverses autoritats barcelonines: el Veguer, antic vescomte, la màxima autoritat, el Batlle, encarregat de les mesures i pesos, el Capdeguita, cap de la policia...

Barcelona era la ciutat més important de la Corona d'Aragó, fins que fou suplantada per València al segle XV (darreries Gràcies al seu poder, els burgesos van arribar a tenir una veritable autonomia; Barcelona era una mena de República independent dins la Corona d'Aragó, amb la seva propia llei, els seus impostos i el seu pròpi exèrcit.

- a) Fes una foto d'aquesta façana gòtica tardívola, fixa't en l'elegància de l'àngel que guaita la porta. Gòtic tardívol.



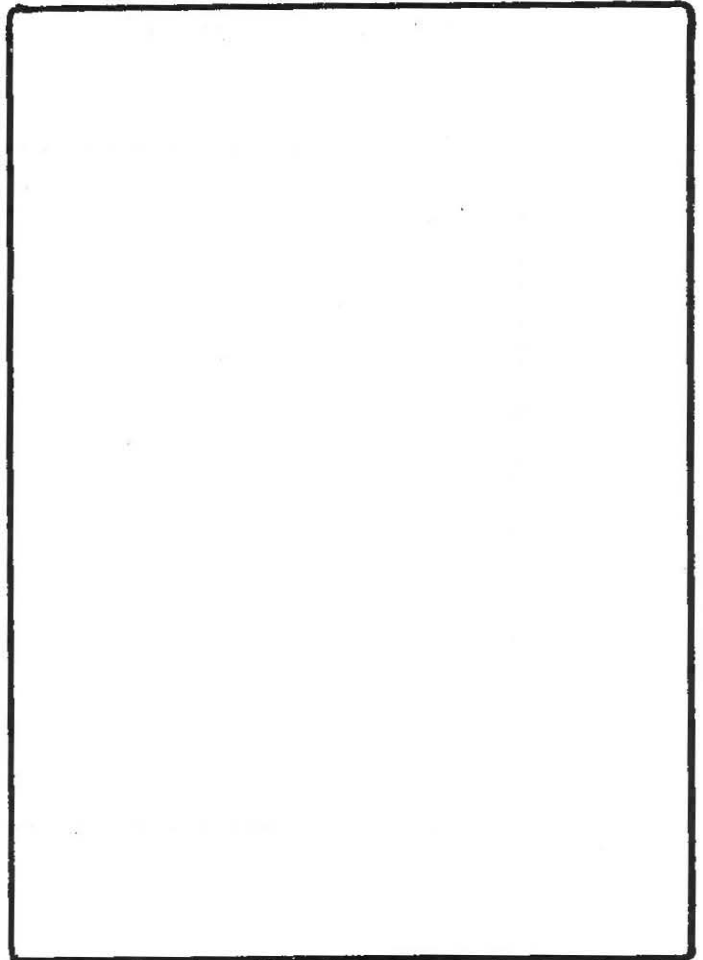
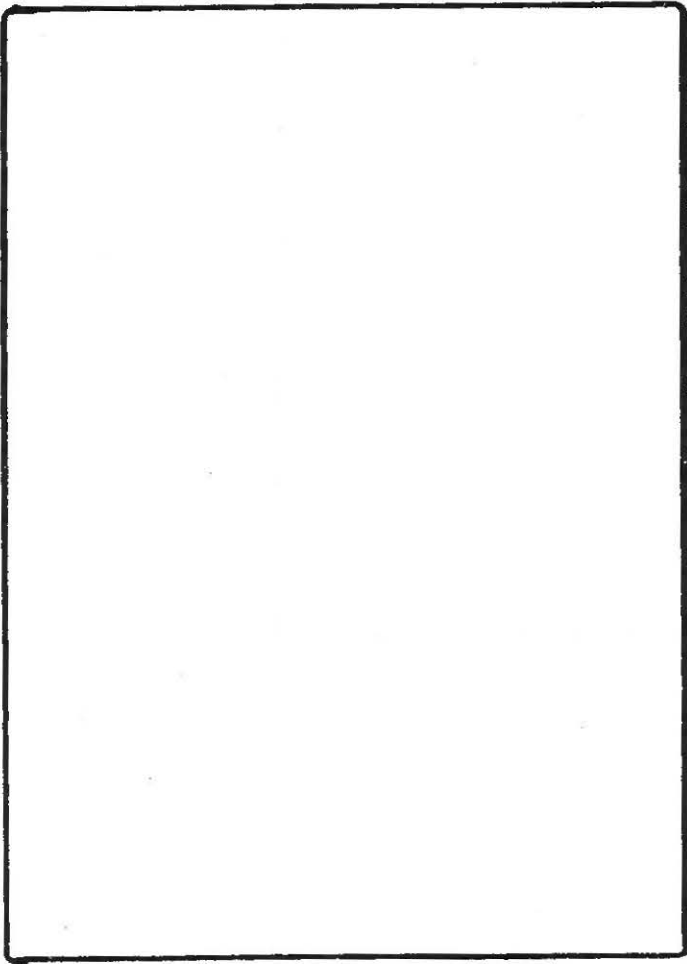
Dirigeix-te pel carrer del Call i de la Boqueria cap a la plaça del Pi.

FITXA VII

NOSTRA S. DEL PI

Ens trobem al davant d'un altre gòtic religiós típic català, pots entrar dins. Fixa't que a diferència de Santa Maria o la Catedral, tan sols té una sola nau, envoltada de capelles aixecades entre els contraforts.

- a) Retrata la façana
- b) Retrata la torre octogonal del costat del absis.



Creua la Rambla i pel carrer de l'hospital de la Santa Creu, entra al pati.

FITXA VIII

L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU. APLICACIÓ DEL GÒTIC A UN EDIFICI DE SERVEI PÚBLIC

Ací tenim una aplicació més del gòtic civil, l'hospital de la Santa Creu era una mena de "Hospital Clínic" d'aquella època. Tots els barcelonins tenien dret a rebre-hi assistència. Pots entrar a les magnífiques sales interiors per la banda de la biblioteca juvenil.

a) Retrata la part més antiga del claustre, les arcades gòtiques:

